

Postavljanje takva okvira istraživanja, u kojem jedna grupa stručnjaka daje praktične upute za pristup problemu drugim grupama (geolozima, oceanografima, demografima, ekonomistima, sociolozima i dr.) ima naravno svoje prednosti, ali i slabosti. Prednost se možda najjasnije očituje u potpuno standardiziranom i komparativnom pristupu iskazanom u jedinstvenim ciljevima svih pet studija slučajeva: (a) ocijeniti glavne implikacije predviđenih klimatskih promjena na prirodne i ljudski nastale sustave; (b) identificirati najosjetljivija područja i sustave izložene klimatskim promjenama; (c) predložiti mjere za izbjegavanje ili ublažavanje negativnih posljedica predviđenih promjena. Posve je, međutim, jasno da je ovakvim pristupom najteže riješiti pitanja koordinacije između različitih strukovnih razina i njihova međusobna (ne)povjerenja. No, unatoč ovim problemima, knjiga koju predstavljamo uspjela je pažljivo pripremljenom procedurom kvantificirati procese razmjerno neizvjesnog ishoda — kao što su prirodna klimatska kolebanja — u jedinstvenu procjenu.

U navedenom radu razlažu se mnogi problemi, neki do vrlo preciznih pojedinosti proučavane pojave, no obično nas zanimaju samo oni najvažniji ili oni najbliži strukovnom pogledu. U tom su smislu precizna mjerenja hipotetičkih klimatskih promjena i situacijske varijacije kojima knjiga obiluje sociolozima zanimljiva tek kao opće procjene koje će najvjerojatnije voditi izmjeni društvene osjetljivosti spram rizika, koji, naravno, nije zanemariv ukoliko se predviđene promjene dogode. U knjizi se prije svega govori o objektivnim mjerjenjima i rizicima koji prate klimatske promjene u mediteranskom podneblju, a ne o subjektivnim dimenzijama ovog fenomena.

Za sociologijsku raspravu o klimatskim promjenama knjiga koju smo ukratko prezentirali važna je prije svega radi **razumijevanja temeljnih pojmova** koji se pojavljuju u njoj, zatim radi **uže definiranih**

skupina hipoteza koje se dokazuju kao objektivizirani postupci izračuna mogućnosti pojedinih događaja na određenim lokacijama te kao **kulturalna činjenica**: radovi koje okuplja pridonose izgrađivanju ukupnog područja terestičkih teorija (geološkogeografske i atmosferske) kojima se pokušavaju protumačiti klimatske promjene na Zemlji. Posrijedi je iscrpno proučavanje, formalizirano primjenom modela prilično pojednostavljenih u odnosu na složeniji klimatski sustav Zemlje, no pitanje je može li se uopće izraditi sveobuhvatan model koji bi uključio sve potencijalno sadržane utjecaje i njihovu interakciju (oceani, kopna, ledeni pokrovi, snijeg i sl.), a posebice u račun uvrstiti i predvidjeti čovjekove utjecaje na klimatski sustav? Međutim, kao što klimatolozi nastoje protumačiti anomalije prirodnih klimatskih ciklusa, čini se umjesnim da se sociolozi pozabave uvođenjem čovjeka u takvu jednadžbu.

Nenad Karajić

Christopher Lasch

THE REVOLT OF ELITES AND THE BETRAYAL OF DEMOCRACY

W. W. Norton and Company, New York/London, 1995, 276 str.

Našoj čitateljskoj javnosti Lasch je poznat kao autor prevedene knjige **Narcistička kultura** (Naprijed, Zagreb, 1986). Taj američki povjesničar i socijalni mislilac (1932–1994) ostavio je iza sebe zavidan i vrlo cijenjen spisateljski opus: **Američki liberali i Ruska revolucija**, **Novi radikalizam u Americi**, **Agonija američke ljevice**, **Svijet nacija**, **Minimalna osobnost**, **Napredak i njegovi kritičari**. Knjiga kojom se bavi ovaj prikaz (**Pobuna elita i izdaja demokracije**) posljednja je u tom nizu, a autor ju je dovršio neposredno prije smrti. Kritičari su je, s razumljivim izrazima pijeteta, ocijenili kao »najizazovnije i naj-

dublje Laschovo djelo«. Također su zapazili da to djelo tematski spada u područje kritike kulture i da se bavi problemima koji zaokupljaju brojne američke intelektualce devedesetih godina: stanje i budućnost demokracije, specifičnosti Amerike, socijalni, povijesni i kulturni habitus američke paradigme itd.

Laschova knjiga sadrži trinaest poglavlja koja ćemo zaredom navesti kako bismo jasnije predočili problematske odrednice njegove misli: *Uvod: demokratska bolest, Pobuna elita, Probitak u Obećanoj zemlji: socijalna mobilnost ili demokratizacija kompetentnosti, Zasluhuje li demokracija da preživi, Komunitarizam ili populizam? Etika suosjećanja i etika poštovanja, Konverzacija i građanske vrline, Rasna politika u New Yorku: napad na zajedničke standarde, Zajedničke škole: Horace Mann i juriš na imaginaciju, Krhko umijeće argumenta, Akademski pseudoradikalizam: igrarija »subverzije«, Ukinuće stida, Philip Rieff i religija kulture, Čovjekova duša i sekularizam.*

Naslovljena su razmatranja, očigledno vrlo širokog spektra, ipak analitički usredotočena na pitanje demokracije, poglavito one američke, i socijalno-kulturni i ideološki mentalitet današnjih američkih elita. To je naizgled samo »unutrašnje« američko pitanje, ali ono je potaknuto ne samo specifično američkim nego podjednako i kontekstualnim razlozima svjetskog kretanja posljednjih godina. To je preispitivanje demokracije u kontekstu globalizacije demokratskog načela nakon pada »istočnih nedemokratskih režima«. Lasch, kao i mnogi drugi američki autori, nije više tako siguran u stabilnost i perspektivu američke demokratske paradigme (»obećane zemlje«). Razlozi su, dakle, »interni«, ali oni su tijesno povezani s »eksternim faktorima«.

Laschova temeljna teza glasi ovako: demokraciju ne ugrožavaju **mase**, kao što je mislio Ortega y Gasset (**Pobuna masa**), nego **elite** koje u svom socijalnom djelo-

vanju, ponašanju i intelektualnom habitusu zaboravljaju realni, neposredni smisao demokratskih vrijednosti. Zbog mobilnosti kapitala i nastajanja globalnog tržišta, ali i zbog nestanka starog tipa »etičke i građanske odgovornosti«, dolazi do nečega što Lasch naziva »žalosnim slabljenjem lokalnih i regionalnih lojalnosti«. Nove elite, koje uključuju korporacijske menadžere i stručnjake zadužene za proizvodnju i manipulaciju informacija (»krvotok globalnog tržišta«), mnogo su kozmopolitskije, nemirnije i pokretljivije nego njihovi prethodnici (»stare elite«). Napredovanje u poslu i struci danas iziskuje »budno osluškivanje sirenskog zova probitačnosti ma gdje se ona pojavila«. Oni koji ostaju kod kuće gube izgleda što ih pruža »svemoguća pokretljivost«. Lasch, s tim u vezi, naglašava da uspjeh nikada nije bio tako usko povezan s pokretljivošću i da je taj koncept (»pokretljivost«) u 19. stoljeću imao marginalnu ulogu u poimanju probitka. Uz to dolazi i druga važna tvrdnja: »Uspon pokretljivosti u 20. stoljeću sam je po sebi značajan pokazatelj erozije demokratskog ideala, koji više nije zaokupljen nastojanjem oko temeljne jednakosti uvjeta nego ponajviše selektivnom promocijom elita u profesionalno-menadžersku klasu«.

Ovdje nije teško zapaziti glavni teorijski stav: demokracija doživljava srozavanje zbog globalno-tržišne i, na toj osnovi, interesno motivirane pokretljivosti elita. Obrazlažući taj stav Lasch iznosi i druge argumente. Ambiciozni ljudi, kaže on, smatraju da je migracijski način života neizbježna cijena napredovanja. Nove se elite **bune** (»nalaze se u stanju pobune«) protiv »prosječne Amerike« koja je, po njihovu mišljenju, »tehnološki zaostala, politički reakcionarna, u spolnom moralu represivna nacija«. Oni koji žele postati članovima »nove aristokracije mozgova« nastoje se »iskrcati na novim obalama« i kultivirati se u okruženju međunarodnog tržišta, sveopćeg kretanja novca, glamura, mode itd. Njih više zanima nesmetano

funkcioniranje »cijelog sistema« nego stane njegovih dijelova. Više im je stalo do njihovih pandana u Bruxellesu i Hong Kongu (»mreže globalne komunikacije«) nego do »američkih masa«. Pitanje je smatraju li oni sebe još uvijek Amerikancima. Lasch uz to odmah dodaje da patriotizam nema osobito visoko mjesto u njihovoj hijerarhiji vrijednosti. Osim toga, kaže on, tu je i multikulturalizam (Lasch ga stavlja pod navodnike) koji savršeno slijedi njihova nagnuća, nudeći im »privlačnu sliku globalnog bazara gdje se – bez ozbiljnih pitanja i obaveze prihvatanja – može uživati u egzotičnim kuhinjama, egzotičnim stilovima oblačenja, egzotičnoj glazbi, egzotičnim plemenskim običajima«. Drugim riječima, nove su elite kod kuće samo u prolazu, na proputovanju prema nekoj slijedećoj visokorangiranoj konferenciji, otvaranju nekog novog modnog spektakla, početku nekog međunarodnog filmskog festivala. Ukratko, nove elite, koje su pobunjene protiv »prosjечne Amerike« i nezainteresirane za demokratske vrijednosti svoga društva, za tradiciju tih vrijednosti, izoliraju se i povlače u »svoje mreže i enklave«, napuštaju srednju klasu, dijele naciju, pa stoga njihovo kozmopolitsko ponašanje može samo izazvati fundamentalistički lokalizam koji je jednako poguban za demokratski život. Lashovo bi se stajalište moglo svrstati u onaj dio američkog mnijenja koje zagovara konzervativne vrijednosti i izolacionizam, no on se i sam ograđuje od takvih prigovora i kaže da mu je jedino stalo do onoga na čemu se američka tradicija oblikovala i što je sada (zbog »pobune elita«) ugroženo. Zato se posebno osvrće na problem **populizam/komunitarizam** i na odnos prema religiji.

Objašnjavajući pojmove populizma i komunitarizma autor konstatira da su oni odnedavno prodrli u politički diskurs ponajprije zbog različitih recentnih napada na ideologiju prosvjetiteljstva i zbog toga što je ta ideologija izgubila mnogo od svoje tradicionalne referencijalnosti.

»Zahtjev za univerzalnim razumom postao je univerzalno sumnjiv. Polaganje nade u sustav vrijednosti koje nadilaze partikularizam klasa, nacija, religija i rasa nije više osobito uvjerljivo. Prosvjetiteljski razum i moralnost sve se više tumače kao težnja za što više moći, a i predviđanje da bi svijetom mogao vladati razum dalje je od istine nego u bilo kojem razdoblju nakon 18. stoljeća. Građanin svijeta – koji je prema prosvjetiteljskoj filozofiji prototip čovječanstva – još nipošto nema izgleda«. Pa ipak, bez obzira na sve poremećaje i preinake liberalne ideologije koja je proizašla iz prosvjetiteljstva, dvije su ideje sačuvalе svoju trajnost: prihvatanje progressa i vjerovanje da je liberalna ideologija nositelj građanske vrline.

Gledani iz te perspektive, populizam i komunitarizam mogu imati neko značenje, ali ga valja pojmovno i socijalno–povijesno razlučiti zbog njegovih suvremenih konotacija. Populizam je, osobito u američkoj tradiciji, ukorijenjen u obrani sitnog vlasništva koje se u 18. i 19. stoljeću uglavnom smatra nužnim temeljem građanske vrline. Komunitarizam pak ima svoje intelektualne preteče u sociološkoj, prije svega konzervativnoj tradiciji, naimе u uvjerenju da su temelji društvene kohezije duboko ugrađeni u svakodnevni život: folklor, običaje, predrasude, načine odijevanja, osjećaje i da je to objektivna danost koja prethodi svakoj racionalnoj artikulaciji, »artificijelnim preinakama«. Prema toj interpretaciji, populizam je vezan uz oblikovanje modernog društva, a komunitarizam je predmodern. Populizam je, kaže u tom smislu Lasch, nedvosmisleno povezan s načelom poštovanja, on je uvijek odbacivao »politiku pokornosti« i »politiku samilosti«. Štoviše, on je autentični glas demokracije jer polazi od toga da valja »poštivati svakoga tko se želi dokazati bilo gdje«, jer inzistira na pojedinačnoj samoodgovornosti. Kao što vidimo, Lashovo poimanje nema mnogo zajedničkog s uobičajenim shvaćanjem koje drži da je populizam ho-

lističko i nedemokratsko političko nagnuće, ideologija koja narod koristi kao legitimaciju protiv pluralizma i drugačijeg mišljenja. Lasch jednostavno napominje da je takvo shvaćanje populizma »pejorativno«. Kad je riječ o komunitarizmu, on je poblizhe definiran kao »žaljenje zbog kolapsa društvenog povjerenja,« pri čemu oni koji zastupaju takvo mišljenje često nisu u stanju shvatiti da se povjerenje u demokraciji može graditi samo na uzajamnom poštovanju. Zagovornici komunitarizma izričito inzistiraju na tome da prava moraju biti uravnotežena s odgovornošću, ali čini se da ih ipak više zanima odgovornost zajednice kao cjeline nego odgovornost pojedinaca.

Iz navedenih je pojmovnih distinkcija posve jasno da Lasch eksplicitno zagovara populizam i da se radikalno izjašnjava protiv komunitarizma. Populizam je dio demokratske tradicije, dok je komunitarizam izvorno protiv demokracije. Populizam je na crti liberalnih vrijednosti, a komunitarizam je »sklon brzim kompromisima sa socijalnom državom i ideologijom sažaljenja«. Lasch je u jednoj stvari ipak oprezan a da pritom ne odstupa od načelnih distinkcija. Možda će, kaže on, filozofija za 21. stoljeće više pozornosti poklanjati zajednici nego pravu na privatno odlučivanje. No, unatoč tome, **odgovornosti** bi i dalje trebalo naglašavati više nego **prava**. U svakom slučaju, za zajednicu bi trebalo naći bolji izraz nego što je socijalna država. Razmjere tržišta i moć korporacija svakako bi trebalo ograničiti, ali ne tako da ih zamijeni centralizirana birokratska država. Laschov »amerikanizam« ide tako daleko da on odbacuje bilo kakvu formu socijalne države. On na mnogim mjestima u knjizi prikazuje posljedice siromaštva, socijalne diskriminacije i narastanja nejednakosti, negoduje protiv tih tendencija, kritizira bogate i sebične elite koje gube smisao za solidarnost (za razliku od starih američkih elita koje su dio svog bogatstva benevolentno ulagale u javne svrhe), ali ipak se drži čvrstog

načela da je socijalno djelovanje države uvijek okrenuto protiv individualne odgovornosti.

Na tome se temelji i njegova kritika akademske ljevice čije djelovanje kvalificira kao »igrariju subverzije«. »Superiorni radikalizam akademske ljevice« također je jedan od izraza pobune elita. Taj radikalizam pati od općih formula a nije u stanju smisliti ni jedan obrazac koji bi Amerikance potaknuo na veću inventivnost, na veću aktivnost u lokalnoj zajednici, koja je, izvorno, »zametak i pokretač američkog demokratskog ustrojstva«. »Akademska subverzija« ima provincijalan odnos prema europskoj kulturi i europskom tipu kritičkog duha, zaboravljajući da je europsko kritičko i subverzivno umijeće moralo proizaći iz teškog okršaja s feudalnim naslijeđem, s nasljednom psihologijom aristokracije, s *revivalima* totalitarnih iskušenja itd. Ako se posve reducira, Laschov se stav svodi na to da američka lijevoradikalna elita govori o nečemu čega zapravo i nema, pa se njeno djelovanje, prema tome, očituje kao puko umijeće konverzacije, kao retorika. To, dakako, nije antiamerikanizam (autor se, bez obzira na svu svoju kritičnost, ne služi takvim terminima), nego površno razumijevanje jednog tipa demokracije i jedne liberalne tradicije koja je socijalo-povijesno drugačije ukorijenjena nego što to izgleda u radikalnoj svjetonazorskoj perspektivi.

Tu se Lasch posebno zadržava na debati o fundamentalizmu, za koju kaže da je poprimila razmjere svojevrstne akademske mode. Ona je, međutim, puna simplicizma koji opterećuje područje humanističkih znanosti. U najvećem broju slučajeva fundamentalizam se — po skraćenom spoznajnom postupku — upotrebljava kao oznaka za svako stajalište koje ide dalje od puke kontingencije ideja i uvjerenja. Zbog toga se ispušta iz vida stvarna uloga ideja, neovisno o tome jesu li one za nas prihvatljive ili neprihvatljive. Lasch ipak napominje da je debata o fundamentalizmu imala i jedan koristan kulturni

učinak. Ona je, i ne htijući, dovela do obnove diskusija o ideologiji. Ta je tema, kao što je poznato, poslije Drugog svjetskog rata »bila riješena tezom o kraju ideologije«, koju su zastupali brojni, i to respektabilni, američki i europski autori (Raymond Aron, Edward Shils, Daniel Bell, Talcott Parsons). Kritika ideologije dovela je do toga da su »iz političke rasprave i ozbiljnog istraživanja protjerane sve aluzivne, simboličke, metaforičke, emocionalno nabijene strategije komunikacije«. Napad na ideologiju u 20. stoljeću bio je, u neku ruku, odjek prosvjetiteljskog napada na religiju, tako da se analiza političkog mišljenja shvaćala na isti način kao što je Prosvjetiteljstvo shvaćalo analizu religije, svodeći je na praznovjerje«. Lasch u tom pogledu odaje posebno priznanje Cliffordu Geertzu, koji je rehabilitirao debatu o ideologiji i time iznova otvorio mogućnost za objektivnije razumijevanje moralnih i političkih stajališta, nezaobilaznih sastavnica života i sukoba ideja.

Na toj je crti moguće promatrati i današnju ulogu religije, što je za američku kulturnu tradiciju i način života osobito važno ima li se na umu da su religijska uvjerenja konstitutivno utjecala na oblikovanje američkog moralnog habitusa. Razumljivo je da opstojnost religijskih uvjerenja treba promatrati u kontekstu prodora sekularizacije (»sekularizma«). Lasch nipošto ne dovodi u pitanje realitet sekularizacijskih tendencija. Njega zanimaju njihovi ishodi. U tom smislu on govori o »vakuumu sekularizma« i polemizira s onim misliocima (»agresivnim zagovornicima sekularne ideologije«) koji su gradili uvjerenje da će stroj (»moderna tehnička mašinerija«) ukinuti potrebu za »iluzijama onostranosti« i riješiti sva pitanja »ljudske duše«. Tu Lasch misli na Marxa, ali još više na njegove »ortodoksne socijalističke sljedbenike«, i usput izravno polemizira sa stavovima Oscara Wildea, koji je socijalizam zamišljao kao »novu vrstu individualizma«, kao »novi helenizam«, a

Krista tumačio kao »sekularni i pseudo-spiritualni idiom«.

No, unatoč takvim uvjerenjima i tumačenjima, koja su, kako to pokazuje Lasch, imala vrlo snažan utjecaj, od svega je ostala samo »nostalgija za sekularnom izvjesnošću«. Zbog gubitka izvjesnosti današnje se elite, poglavito američke (»kako ne bi zaostale za europskim inovativnim strujanjima«), priklanjaju postmodernističkom relativizmu, ali istodobno se obnavlja uvjerenje da je religija ipak »najkonzistentniji intelektualni i emocionalni izvor sigurnosti« i da ona pruža »najshvatljivije i najjednoznačnije odgovore na etička pitanja, odgovore koji su potpuno otporni na skepticizam te se stoga uzimaju kao pouzdan životni vodič«. Lasch sumnja da religija ima baš takvu moć i ne misli da su religiozni ljudi u prošlosti bili lišeni egzistencijalne neizvjesnosti. Kao primjer za tu sumnju on navodi srednjovjekovnu zbirku pjesama *Carmina Burana* koja poručuje da svijetom vlada Fortuna a ne Providnost, da život nema uzvišenog cilja i da se prava moralna mudrost sastoji u trenutačnom užitku. Skepsa je, dakle, često bila vezana za neku razumnu recepciju religije. U američkom načinu života religijska je komponenta uvijek djelovala u smjeru moralne integrativnosti, a to je za Lascha osobito važno jer svaka »privatizacija moralnosti« dovodi do rasapa zajednice i solidarnosti. Pored toga, u američkom je ambijentu religija uglavnom išla uz poticanje individualne odgovornosti, bez koje je američki liberalni habitus nezamisliv. U novijoj povijesti Amerikanci traže pribježište u takozvanoj **terapeutskoj kulturi** (utjecaj psihoanalize) koja ih »individualno štiti« od nesigurnosti kompeticije i društvene pokretljivosti. Moglo bi se zapravo reći da je terapeutska kultura neka vrsta nove religije. Ona najviše potvrđuje tezu o »vakuumu sekularizma«. I zato je »religijska sastavnica ljudske duše« mnogo ozbiljnija stvar nego što to misle doslovni sekularisti. Stoga Lasch završava zaključkom koji više sumnja u

sigurnu budućnost sekularizma nego u budućnost religije. »Ti začuđujući strojevi koje smo napravili pomoću znanosti nisu uklonili nevolje, kao što su tako uvjereni predviđali Oscar Wilde i drugi lažni profeti, ali su omogućile da sebe zamišljamo kao gospodare naše sudbine. U doba kada su same fantazije raščarane, samo je jedna iluzija – iluzija gospodarenja – tvrdokornija nego ikada. No sada kada smo počeli dosežati granice naše kontrole nad prirodnim svijetom, to je iluzija čija je budućnost mnogo sumnjivija, zacijelo mnogo problematičnija nego budućnost religije«.

Rade Kalanj

Pierre Rosanvallon

LA NOUVELLE QUESTION SOCIALE Repenser L'Etat-Providence

Editions du Seuil, Pariz, 1995, 223 str.

Pitanje socijalne države ponovno je u središtu pozornosti. Nakon Drugog svjetskog rata taj je politički model sve do sedamdesetih godina uspješno rješavao sukobe između rada i kapitala i osiguravao privredi rast i socijalno-političku stabilnost mnogih europskih država. Čak i one razvijene zapadne zemlje koje se, po strogoformalnoj definiciji, ne mogu podvesti pod taj model slijede neki od oblika državne regulacije socijalnog pitanja. To se ponegdje zove asistencijalna a ponegdje providencijalna uloga države, ali bez obzira na oblik, način i opseg socijalnog intervencionizma, sve se vrti oko osnovnog pojma, a to je socijalna država. Sedamdesetih se godina pokazalo da je socijalno-državni model, bez obzira na svoju dokazanu konstruktivnost, postao vrlo skup, da mu prijeti birokratizacija i da svoju logiku sve sporije usklađuje s logikom rasta i kapitala. Doduše, malo je onih (osim konzekventnih neoliberala) koji

osporavaju samo načelo socijalne države, ali je sve više onih koji drže da je ona zapala u krizu efikasnosti te da joj predstoje ozbiljne reforme.

Pierre Rosanvallon, ugledni francuski socijalni teoretičar i profesor na prestižnoj pariškoj Ecole des hautes etudes en sciences sociales, jedan je od najboljih analitičara te novije geneze socijalne države. Ta je tema njegova stalna preokupacija. Prije nešto više od desetak godina posvetio joj je knjigu **Kriza providencijalne države** (1981), a knjiga koja je predmet ovog prikaza (**Novo socijalno pitanje. Preispitivanje providencijalne države**) zapravo je nastavak jednog te istog analitičkog posla, samo u nešto izmijenjenim, očito težim okolnostima. Kao što vidimo iz naslova navedenih knjiga, Rosanvallon ne koristi termin »socijalna država« nego sintagmu »providencijalna država« odnosno »država-providnost« (*l'etat-providence*). Ta je sintagma u skladu s francuskom teorijskom i političkom tradicijom, u kojoj nema socijalne države na socijaldemokratski (švedski ili njemački način), ali postoje snažne državne institucije (mjere, zakoni, obveze) za obavljanje socijalno-asistencijalnih, solidarističkih funkcija. U toj sintagmi, bez obzira na njezinu pojmovnu specifičnost, prisutan je i izvjestan prizvuk ironije koji očito negoduje protiv uvjerenja o sveumnoj i spasonosnoj moći države.

Rosanvallonovu knjigu tvori osam poglavlja: *Opadanje društva socijalne sigurnosti, Preuređivanje nacije, Novi putovi solidarnosti, Granice pasivne providencijalne države, Pravo na rad: povijest problema, Društvo uključenosti, Individualizacija socijalnog, Ponovno promišljanje socijalnog napretka*. Ono do čega je autoru najviše stalo jest **socijalno pitanje**. Nitko tko ozbiljno misli industrijsku epohu i njezine rezultate, makar se oni zvali postindustrijalizam ili postmodernizam, ne može mimoći to pitanje, pa čak i oni analitičari koji misle da se sve rješava u »slobodnom pogonu ekonomije« uvijek zapravo pred